

"İmar planı tasarımdan önce gelen ve onu bağlayan veya kısıtlayan bir plandan çok, tasarımdan sonra gelen ve tasarıma sadece hukuksal bir nitelik kazandıran bir plan türüdür".

Selçuk Yener'in S.Y ile yaptığı bir söyleşi

Selçuk Yener: Birkaç gündür ülkenin belli başlı kentlerini geziyoruz. Son geldiğimizden bu yana özellikle kent merkezlerinde gözle görülür değişiklikler var. Sokaklar, meydanlar yeni çehreler, yeni kimlikler kazanmış. Neler oluyor allahaşkına?

S.Y.: Konuyu "100 yıllık" tarihi bir perspektif içinde ele alıp söyleşiyi sıkıcı bir hale getirmeye niyetim yok. Daha yakın bir tarihe dönelim. Hollanda'da "Yerleşim, Mekansal Planlama ve Çevre Bakanlığı" diye bir bakanlık var. Bu bakanlık zaman zaman raporlar yayımlayarak ülkenin gelecek yıllarda mekansal planlama açısından nasıl bir yol izleyeceğini belirler. Bu raporların sonuncusu 1989'da "Mekansal Düzenleme ile ilgili 4. rapor" adı altında yayımlandı. Söz konusu raporda üzerinde durulan en önemli konulardan biri de kentlerdeki açık alanların pek iç açıcı olmayan "perişan" halleriydi. Rapor, bu alanların kalitesinin, kentlinin yaşam kalitesini önemli ölçülerde belirlediğini, o nedenle belediyelerin söz konusu alanlara yeniden eğilmeleri gerektiğini vurguluyordu. Konuya biraz daha açıklık getirmek için belli şunları da ilave etmek gerekir:

II. Dünya Savaşı sonrası yıllardan başlamak üzere 80'li yılların ikinci yarısına kadar Hollanda'da kent planlama aktivitelerinin ana konusu kent dışındaki yeni konut alanlarının planlanmasıydı. 1950'li ve 60'lı yıllarda bu olay yüksek yoğunluklu, yüksek katlı konut alanları biçiminde gerçekleşti. 1970 ve 80'li yıllarda ise bu alanlar ilkinde tepki olarak düşük yoğunluklu, az katlı konut alanları olarak planlandı. Ancak her ikisinin de ortak yanı kentlerin oldukça uzaklarında gerçekleştirilmeleriydi. İşte bu noktada devlet müdahale ederek dikkati tekrar, o tarihe kadar ihmal edilmiş olan kentin kendisine çekti.

Dolayısıyla 1989 raporu ile devlet, plancılara kenti adeta yeniden keşfetme yolunu açtı.

Selçuk Yener: Anlaşılan devlet hala planlama işlerine burnunu sokuyor. "Babalık" yapıyor diyelim.

S.Y.: Mekansal planlama konusunda devletin önemli bir konumu var hala. Ancak dayak atan bir babadan çok yol gösteren babacan bir babadır diyelim. Plancılar devletin arada bir yayınladığı raporlara bakıp "kible" lerini tayin ederler; nereye koşacaklarını bilirler. Söz konusu Y.M.P.C Bakanlığı ayrıca kesenin ağzını da açmıştır. Bu bakanlığın bütçesi Savunma Bakanlığının bütçesine neredeyse eşittir. İçişleri Bakanlığı bütçesinin de iki katıdır.

Selçuk Yener: Konuyu dağıtmayalım istersen. Kentsel tasarımın mekansal planlama sistemi içindeki yeri ne? Bu işleri kimler yapar? Biraz bunlara değinelim!

S.Y.: İlginç gelecek ama, Hollanda mekansal planlama pratiğinde "kentsel tasarım" diye adlandırılmış bir planlama türü yok. Böyle bir tanımlama gerekliliği ortaya çıkmamış. Bunu daha iyi açıklamak için ilk önce mekansal planlama eylemi içinde yer alan mesleklerin rol dağılımına bir bakalım. Bu arenanın başlıca aktörleri "planologlar", kent plancıları, peyzaj mimarları ve mimarlardır. Planologlar bizdeki bölge plancılarının eğitimine benzer bir eğitim alırlar. Belediyelerde ve özellikle de bölge teşkilatlarında görev yaparlar. Strüktür planlarının yapılmasında belli başlırolü oynarlar. Ancak pratikte kentin tümünün planının yapılması gibi bir anlayış neredeyse artık ortadan kalkmıştır. Planologlar daha çok sektörel bazda araştırmalar yapıp ilerisi için kestirimlerde bulunuyorlar. Planologun rolü bu biçimde belirlenince kent plancısının yapacağı iş aşağı yukarı tanımlanıyor: Ya kentin sorunlu bir parçasını ele alıp yeniden tasarlıyor, ya da kentin hemen bitişiğinde, yeni konut alanları planlıyor. Bu da pratikte özellikle 1990'lı yıllardan beri adı konmasa da bir kentsel tasarım inceliğine bürünüyor.

Selçuk Yener: İncelikten kasıt ne?

S.Y.: Reyner Banham "Megastucture" adlı

selçuk yener hollanda'da kentsel tasarım

kitabında kentsel tasarımı "mimarlık ile planlama disiplinleri arasında, yarım mil karelik bir alanda yer alan kentsel durumlarla ilgilenen bir disiplin" olarak tanımlar. Çok genel, ama öz olarak doğru bir tanımlama. Kent insanı işte bu yarım mil karelik alanlarda birbirleri ile buluşur, bakar, bakılır, aşık olur, kaldırırma takılıp kafasını kırar, güzel veya fena kokular alır, bazen otolara toslar, korkar veya huzur duyar, bağırır, protesto eder, koşar, laf atar, yeni uyarılar alır ve öğrenir. Bu ölçek ve bu mikro alanlar kent insanının yaşamında çok önemli roller oynarlar; kentlinin yaşam kalitesinin düzeyini belirlerler. Zaten ortalama bir kentli de kendine ait olan bu alanlarla ilgili olarak açıkça kalite talep ediyor. Onun gözünde planlama denen disiplinin başarısı, neredeyse bu küçük kent parçacıklarının tasarımının başarısı ile eş anlamlı olmaya başladı.

Bu bağlamda Hollanda'da son 10 yıldır kent plancıları biraz mimarlaşmışlar ve kentsel peyzajı öğrendiler. Bu süreç içinde yüzlerce proje üretildi ve uygulandı. Bu projeler sadece belirli meslek guruplarının çıkardığı yayınlarda tartışılmıyor. Herhangi bir günlük gazetede hemen hergün tasarımlar ve uygulamalar ile ilgili yazılar çıkar, yorumlar yapılır.

Bu projeler -genelde bakıldığında- ne kadar başarılıdır diye sorulabilir. Açık yanıtlar vermek zor. Ancak, çok "çirkin" projelerin ortaya çıkma olasılığı düşük denilebilir. Böyle olmasının başlıca nedeni meslek guruplarının kendi öz denetimi ve kamuoyu denetimi olarak sıralanabilir. Bunun yanında Hollanda'da gerek mimari ölçekte gerekse kentsel ölçekte olsun her projeyi denetleyen tüm ülke çapında örgütlenmiş "Estetik Denetim Federasyonu" diye adlandırabileceğimiz bir kurum var. Bu kurum "tasarım özgürlüğünü önüyor" diye zaman zaman eleştiriler almakla beraber en azından belirli bir kalitenin altındaki projelerin hayata geçirilmesine engel oluşturuyor.

Kısaca demek istediğim, adı konmayan bu kentsel tasarım hareketi ülkede, mekansal planlama eylemleri yelpazesinde bir inceleme, bir derinleşme hareketidir.

Selçuk Yener: Peki, bu ülkede imar planı diye bir planlama türü yok mu ?

S.Y.: Elbette var. Ancak imar planı denen planlama türü, Hollanda planlama pratiği bağlamında giderek marjinalleştirilmiştir. Bir örnekle açıklayalım: Diyelim ki kent merkezine yakın eski bir fabrika alanının yıkılarak, yerine konut-işyeri karışımı yeni bir kullanım geliştirilmesine karar verildi. Bu noktadan sonra kent plancıları işe soyunurlar. Cevabı aranacak temel sorular: "Nasıl bir program?" "Nasıl bir yaşam çevresi ve mekansal kalite?" ve bunların hepsinin üzerinde "Nasıl bir senaryo?"dur.

Yaptığınız her türlü çalışmayı, etüdü en üst düzeyde çerçeveleyen inandırıcı bir masalınız olacak. Açıkçası bir komplo kurmanız gerekiyor. Aksi takdirde yaptığınız tasarım anlamsız çizgiler ve semboller yığınına dönüşebilir.

Bu çerçevede "tasarım çıkış noktaları" denen kitapçık hazırlanır. Bu kitapçıkta iki boyutlu analitik etüdler yanında ağırlıklı perspektif, fotoğraf ve kolaj gibi üç boyutlu çalışmalara yer verilir. Belediyenin çeşitli organları ve meclis bu kitaba bakarak senaryoyu ve yaratılmak istenen yaşam çevresini anlamaya çalışır. Sonunda onaylar veya onaylamaz. Daha sonra benzeri süreçlerle detaylı tasarım hazırlanarak, meclisten geçirilir. Herşey açıklığa kavuşunca, genellikle kısa bir zaman içinde, imar planı yapılır. İmar hukukçusu da bunun raporunu ve yönetmeliğini yazar ve plan meclis tarafından onaylanır. Diğer bir deyişle imar planı; tasarımdan önce gelen ve onu bağlayan veya kısıtlayan bir plandan çok, tasarımdan sonra gelen ve tasarıma sadece hukuksal bir nitelik kazandıran bir plan türüdür. Aslında planlama süreci bu anlatıklarımızdan çok daha karmaşık, ama imar planının rolü kaba hatları ile böyle.

Selçuk Yener: Anlaşılan "kentsel tasarım", adı öyle konmasa da, bu ülkedeki planlama pratiğinin neredeyse göbeğinde yer alıyor. Peki, kentsel tasarım eğitimi veren okullar var mı? Ayrıca peyzaj mimarlarının yeri nerede?

S.Y.: Planlama ve mimariden tamamen bağımsız bir kentsel tasarım eğitimi yok. Sadece iki okulda plancı ve mimarlar eğitimlerinin son iki senesinde bu konuda ihtisaslaşıyorlar. Esas olarak da uygulamanın içinde pişiyorlar. Hollanda'da ortalama bir kent plancısı sokaktaki malzemeyi,

mobilyayı iyi tanıyıp binayı da "iyi okur". Bunun yanında, peyzaj mimarlığı veren okulların bazılarında "kentsel peyzaj" veya "kentsel açık alanların tasarımı" konularında uzmanlaşma olanağını buluyorsunuz. Son yıllarda Hollanda'da peyzaj mimarlarının önemli çıkışları var. İlginç birçok meydan, sokak düzenlemelerinin altında peyzaj mimarlarının imzasını görmek olası.

Selçuk Yener: Peki bu mesleki sürtüşmelere yol açmıyor mu?

S.Y.: Hayır açmıyor. Çünkü pasta büyük ve uygulama olanakları çok. Durum böyle olunca, bu işi kim iyi yapıyorsa, kim daha yenilikçi fikirlerle ortaya atılabiliyorsa o sivriliyor.

Selçuk Yener: Biraz da kentsel tasarıma konu olan fonksiyonlar ve temalar üzerinde duralım. Anladığım kadarıyla gündeme gelen konular ağırlıklı kentteki açık kamusal alanlar....

S.Y.: Hem evet, hem hayır. En başta kamusal açık alan kavramı önemli değişikliklere uğradı. Onun yerini yavaş yavaş "kollektif mekanlar" kavramı almaya başladı. Cafeler, büyük çarşılar, mega-sinema merkezleri, tiyatro ve kültür merkezleri, metro istasyonları, birçok fonksiyonları bir arada bulunduran hava alanları ve stadyumlar gibi yarı-özel alanlar da kentlinin yaşamında önemli roller oynamaya başladı. Kentliler artık sadece açık alanlarda değil, belirttiğim diğer alanlarda da buluşuyorlar; kentsel rekreasyon ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Hollanda'nın iklimi (kültürel iklimi de dahil) göz önüne alındığında bu tip kapalı buluşma alanlarının önemi daha da artıyor. Ayrıca 6-7 yıldır geliştirilen "elektronik kamusalılık" diyebileceğimiz yeni bir söylem var. Kentlinin yaşamında fiziksel açık alanların artık önemini yitirdiğini, bunun yerine kentliye "her zaman" ve "her yerde" olma fırsatı tanıyan "dijital kamusalılık" olanağı doğduğu gibi bir tez var. İnsanlar önümüzdeki sırada sanal mekanlarda mı gezinecekler, yoksa binlerce yıldır kullanageldiği, dokunabildiği, kokusunu aldığı fiziksel mekanları mı yeğleyecekler? Bir yandan bu tartışma devam ederken, diğer yandan meydanlar, sokaklar, parklar yine de kentsel tasarımın ana konuları olmaya devam ediyor. Daha önce söylediğim gibi Y.M.P.C Bakanlığının 1989'da kattığı ivmenin yanı

sıra Barcelona ve Paris örneklerinin de Hollanda kentsel tasarım pratiğine önemli etkileri olduğu söylenebilir.

Temalara gelince: Temalar ve senaryolar tasarımı yönlendirmede, düşüncenin ete, kemiğe bürünmesinde ve ortaya çıkan ürünün kullanıcı kentliler tarafından benimsenmesinde önemli roller oynuyorlar. Bunlar basit, çok kolay anlaşılabilir temalardan, epeyce karmaşık düşüncelere kadar, çok geniş bir yelpaze içinde yer alabiliyorlar.

Bazı projelerde mevcut bir kanal, ağaç gurubu, tarihi bir bina gibi önemli bir yerel fiziksel veri odak noktası veya "imge taşıyıcısı" olarak ele alınıp tasarım bunun üzerine kuruluyor. Diğer yandan mecazi simgeler kullanma eğilimleri de giderek artıyor. Örneğin bir konut alanı ve burada yer alan açık alanların düzenlenmesinde "maske", "gizli bölge" gibi simgeler kullanılarak -biraz da Uzak Doğu'nun mistik felsefelerinden etkilenilerek- alışılmışın dışında tasarımlar üretilebiliyor. "Düzenlemede birlik" de, gündeme gelen temalar arasında. Burada örneğin, bir kent merkezindeki sokakların yeniden ele alınması söz konusu olduğunda, kullanılacak döşeme malzemesi, kentsel mobilya ve dükkanların kullanacağı reklam panolarına kadar bir birlik ve süreklilik aranıyor.

"Düzenlemede farklılaşma" ise bundan öncekinin tam karşıtı bir yaklaşım. Bu tip projelerde ele alınan mekanın parçalarına, örneğin çeşitli sokaklara veya meydanlara çok ayrı anlamlar (bazen de fonksiyonlar) yüklenerek farklı düzenlemelere gidiliyor. Kent yaşamında bütünlük aramanın artık anlamsız bir çaba olduğu, kentin, farklı istekleri ve özlemleri olan çeşitli guruplardan ve alt-kültürlerden oluştuğu, o nedenle mekansal düzenlemede bu isteklerin göz önünde tutulması gereği vurgulanıyor bu tip tasarımlarda.

Aynı yaklaşımın uzantısı olarak farklı kültürlerle ait ikonografik öğeler, mekan düzenlemelerine tema olabiliyor. Örneğin bir meydan İran halısı biçiminde döşenebiliyor.

"Zaman ve mekanda süreklilik" sloganı ile yola çıkılan yaklaşımlar da, plancılar tarafından sık kullanılan bir ele alış biçimi... Burada kentin veya kent parçasının -tarihsel, kültürel ve morfolojik

selçuk yener **hollanda'da kentsel tasarım**

yapısının- analizleri yapılarak çeşitli mekansal tipolojiler üretiliyor. Daha sonra bu tipolojiler ileriye projekte edilerek tasarıma gidiliyor.

Üzerinde durmadan geçemeyeceğim bir yaklaşım türü daha var: Son yıllarda kent politikacıları ve meslek çevreleri arasında oldukça sık dile getirilen "kent pazarlaması", "kent mekanlarının baştan çıkarıcılığı" gibi terimlerle dile getirilen "erotik" söylem. Arkasında aslında önemli nedenler yatıyor. Özellikle Avrupa Birliği'nin tamamlanma süreci ile beraber ivme kazanan bir "kentler savaşı" var. Avrupa'nın bu coğrafyasında ülkeler birbirleri ile ekonomik anlamda açık ve direkt rekabette bulunamıyorlar. Bu rekabet ancak "Euro-Region" denilen bölgeler içinde yer alan kentler kanalıyla oluyor. Hollanda çok küçük bir ülke. İlkenin hemen her kenti bu rekabet içinde yer alıyor ve ekonomik savaşın piyonları durumundalar. O nedenle merkezi devlet yerel yönetimlere büyük parasal kaynaklar aktarıyor. Bunun yanında her belediye (biraz da nüfusun istenilen hızda artmaması nedeniyle) kentte çalışan nüfusu kendi sınırları içinde ikamet ettirmeye özendiriyor. Ayrıca firmalar bir kente yatırım yapacakları zaman artık sadece altyapı, ulaşım gibi klasik ölçütleri kullanmıyor. "Bu kent çalışanlarıma nasıl bir yaşam çevresi sunuyor? Çalışanlarımı bu kente getirebilir miyim?" soruları önem kazanmaya başlıyor. Kısacası ister kentin mevcut sakinleri olsun, ister potansiyel sahipleri olsun, herkes "kalite" talep ediyor. Durum böyle olunca yerel yönetimler kendi kentlerini sürekli "görücüye çıkarmak" zorundalar. Rekabetin dozu yüksek olunca da "baştan çıkarıcılık" faktörü önem kazanmaya başlıyor.

Selçuk Yener: Bu bir "ekonomik" söylem aslında. Bunun kentsel tasarımla ilişkisini biraz daha açsak...

S.Y.: Öz olarak şöyle: Aslında plancı bir kent parçasının tasarımında üç farklı strateji izler.

Birinci stratejide kent mekanı bir karı (veya koca) olarak ele alınır. Güven vermesi gereken bir eştir o. Önemli olan zaman ve mekanda sürekliliktir. Yenilenme mevcuda ayak uydurmalıdır. Bu tip mekanlar kendinden fazla söz ettirmezler, pek "çarpıcı" şeyler değildir. Günlük bakımları ve

yönetimi çarpıcılıklarından daha önemlidir. Yani insanı baştan çıkarmazlar, ama derli toplu bir ev hanımı gibidirler.

İkinci stratejide mekan bir "sevgili" olarak ele alınır. Diğer mekanlardan farklı olma durumu en önemli koşuldur. Bu mekanların tasarımı çok özen ister. Kullanılacak malzeme, kentsel mobilya ve mimari kalite diğerlerinden farklıdır. Kolayca taklit edilemezler. Aslında her kent böyle bir (veya birkaç) mekana sahip olmak ister. Bu tip mekanlar bazen bir kentin sembolü haline gelirler. Baştan çıkarılır ama "satın alınamazlar". Ancak kullanılan malzemelerin ve kentsel mobilyaların özellikleri nedeniyle bu tip mekanların bakımı ve yönetimi bazen beklenmedik güçlükler ortaya çıkarabilir; tasarımcıyı ve belediyeyi sıkıntıya sokabilir.

Üçüncü ve son yaklaşımda kentsel mekan bir "callgirl" veya "jigolo"dur. Burada mekan baştan çıkarmaktan öte "kendini sunar". Diğer mekanlarla yarışma en üst düzeydedir. Çok çarpıcı malzemeler kullanılır, ama genellikle "rüküş" türler. Bazıları buna mekanın "Disneyland"laşması der. Uluslararası rekabete açık olan kentlerde daha sık ortaya çıkarlar. Buna rağmen bazen inanılmaz bir performans göstererek bir kentin en çok ziyaret edilen mekanları haline dönüştürülebilirler. Bakım ve işletmeleri hakkında çok farklı şeyler söylenmekle beraber ziyaretçileri bol olduğu sürece pek sorun yoktur.

Selçuk Yener: Peki, söyleşiyi bitirmeden önce son bir soru. Sen, bildiğim kadarıyla Türkiye'deki tasarım çalışmalarını ve uygulamalarını göz ucu ile de olsa izlersin. Sözüünü ettiğin "erotik üçleme" çerçevesinde ülkemizdeki uygulamaları kısaca nasıl değerlendirirsin?

S.Y.: Ülkemizdeki uygulamalar sadece bu üçlüye bakıp açıklanamaz. Çok daha zengin bir "erotik yelpaze" kullanmak gerektiği kanısındayım. Bazı belediyelerimizin kendi mülkiyetlerindeki sokaklara, meydanlara neler yaptığına bakarsak insanın aklına hemen kaba iffal, incest ve....

Selçuk Yener: Söyleşiyi burada kesiyorum. Verdiğin bilgiler için teşekkürler.

S.Y.: Rica ederim.